

Zločin v Rosalnicah

IVO ŽAJDELA

»G. prošt je moral prej veliko prestati. Komunisti so ga zasramovali, pljuvali nanj in ga nečloveško pretepali. Toda strel, ki je bil namenjen g. Klemenčiču, ni bil učinkovit. Predrl mu je le lica in ga lažje ranil. G. prošt je zdaj že precej okreval. Tretji strel pa naj bi zadel g. Jermana, župnika iz Radovice.«

O krožna komisija Vosa za Belo krajino je 13. novembra 1943 poslala njegovi centralni komisiji poročilo, v katerem so vosovski morilci zapisali: »V Črnomlju smo imeli vse večje krivice posebej zaprte na sodnji. Ker se nismo nadejali tako hitrega vdora Nemcev (prišli so iz semiške strani in ne od Gribelj, od koder smo jih pričakovali in kjer smo imeli tudi vse naše patrole), nismo mogli opraviti svojega dela tako temeljito, kot bi bilo treba. Ravno v času, ko sta tov. (1) in tov. (2) stopila v zapore, so že bili pred sodnijo nemški tanki, avtomobili in motorji. Kljub temu sta izvršila v vsej naglici posel in se umaknila iz poslopja ter pobegnili pod točo krogel med tanki in motorji iz Črnomlja. /.../ Na sodnji sta bila likvidirana Franc Alojz in radoviški župnik Jerman, metliški prošt je dobil strel skozi glavo, pa je vseeno ostal živ in je bil odpremčen v ljubljansko bolnico.«

Na koncu poročila je OK Vosa navedla šifri, in to za (1) 0574,456 in za (2) 39897,79060,15.

Vosovskima morilcema je naglici uspelo do smrti ustreliti Metličana Alojza Franca (1903) in Draga Bitenca (1900). Metliškega prošta Alfonza Klemenčiča sta hudo ranila v glavo, župnika iz Radovice Antona Jermana pa njuni strelji v naglici niso zadeli.

Žabkarjevo pričevanje

Križnik pater Jože Žabkar, črnomaljski kaplan, je v svoj dnevnik zapisal (Izpovedi, 1991, str. 97): »21. oktober. – Vdor nemške oborožene sile od vseh strani v Belo krajino. /.../ Popoldan pa spet: Nemci so tu! Ob štirih so bili že v sodnji in prvo je bilo, da so odprli ječe in izpustili aretirane. Streljanje v ječi – prošt Alfonz Klemenčič leži v nezavesti s prestreljeno glavo, trgovec Franc v mlaki krvi mrtev, župnik Anton Jerman se je rešil, ker je naglo padel in zdrav obležal, prav tako učitelj Jože Bitenc iz Metlike, zdravnik dr. Omahen itd. Tečemo v ječo, prinesejo prošta nezvestnega v župnišče, prišel je k zavesti, ne bo umrl.«

Čekista morilca

V časniku Slovenec (10. 11. 1943) so zapisali: »Nenadoma so začela krožiti nad Črnomljem letala, zaregljale so strojnice iz oklepnihih vozil nemške vojske. V vsej naglici sta pridrvela dva črno oblečena čekista ter začela streljati najbolj osovražene jetnike. Toda bilo je tudi prepozno. Strel je zadel do smrti Franca Alojzija, šefa metliške obveščevalne službe OF, o katerem pišemo na drugem mestu, ter metliškega prošta gospoda Alfonza Klemenčiča. G. prošt je moral prej veliko prestati. Komunisti so ga zasramovali, pljuvali nanj in ga nečloveško pretepali. Toda strel, ki je bil namenjen g. Klemenčiču, ni bil učinkovit. Predrl mu je le lica in ga lažje ranil. G. prošt je zdaj že precej okreval. Tretji strel pa naj bi zadel g. Jermana, župnika iz Radovice. Previdnost pa je hotela, da je ta strel, čeprav je bil čekist le nekaj korakov od svoje žrtve, zgrešil cilj in udaril v zid. Takrat pa so se že od blizu oglasile strojnice in komunisti so naglo zbežali iz Črnomlja v hribe.«

Po bombardiranju Črnomlja
3. oktobra 1943

Umor sedmih ljudi

Vosovci so po vdoru Nemcev v Belo krajino z umori nadaljevali. V poročilu

13. novembra 1943 centralni komisiji Vosa so zapisali: »Mi smo takoj prešli na delo. Začeli smo jih zasledovati. K/rajevni/ P/overjeniki/ VOS so ostali na svojih mestih. Dobili smo poročilo, da so se začeli zbirati v Rosalnicah, kjer je začel /Martin/ Vraničar voditi sestanke, ki so se jih udeležili belogardisti: /Stanko/ Kramarič in njegova žena /Terezija/, /Anton/ Gornik, /Janez/ Dragovan, /Jožef/ Godec, /Anton/ Starc. Kljub temu da so imeli Nemci na Rosalniškem mostu stražo, je naša 1. VS grupa izvršila aretacijo Kramariča, Vraničarja, Godca. Kramaričeva žena se ni pustila aretirati in je začela kričati, da bi ji prišli Nemci na pomoč. Začela je tepsti svoje otroke in jih metati ob tla, da bi še oni kričali. Ko se je še zagnala v varnostnike in se je hotela z njimi ruvati, je bila likvidirana na mestu. Starca takrat ni bilo, Dragovan je ušel, /Anton/ Gornik pa je bil na begu ubit. Drugi dan je bila po dogovoru z OK KPS izvršena likvidacija Kramariča, Vraničarja in Sodca. Pri zaslišanju so priznali, da so imeli tudi veze z ostalimi skrivači in da so jim dajali hrano. Zaslišanju je prisostvoval tudi tov. Očka /Ivan Novak, sekretar OK KPS za Belo krajino/.«

V začetku novembra 1943 so komunistični morilci v Rosalnicah umorili sedem ljudi: Ano Bajuk (1875) iz Rosalnic, Antona Gornika (1905) iz Slamne vasi, Stanka Kramariča (1906) iz Radovice, Terezijo Kramarič (1909) iz Rosalnic, Baldomirja Rustja (1891) s Kala pri Gorici, Jožefa Sodca (1899) iz Radovičev in Martina Vraničarja (1894) iz Rosalnic.

Umor nosečnice

Kako so partizani v Rosalnicah ubili Terezijo Kramarič? Prišli so po moža Stanka, in ker ga niso našli, bil je doma, a se je skril, so hoteli odgnati njo. Močno se je oklenila kljuge hišnih vrat. Vpričo stare matere in petih otrok so jo s silo pahnili v klet in tam ustrelili. Z njo je umrl tudi šesti otrok, ki ga je nosila pod srcem.

Obupani oče Stanko se jim je nato sam javil, odgnali so ga in umorili nekje pri Krašnjem Vrhu (*Odprti grobovi*, 2. knjiga, Buenos Aires, 1970, str. 34; Janko Maček, *Zaveza*, št. 28).

V Metliki so 2. novembra ubili Janeza Vugo, pri Črnomlju isti dan Marijo Šterbenc, na Vinici pa 4. novembra Živčiča.

Umor predvojnega župana

V del umorov je bil vpleten celo sam Boris Kidrič, ki je poleg Edvarda Kardelja nosil vso odgovornost za največji zločin nad slovenskim narodom v njego-

vi novejši zgodovini. Takole je 20. novembra 1943 poročal centralni komisiji Vosa njen član in referent za varnostno službo Janez Božič – Branko: »Ko je tov. Kidrič potoval skozi Črnomelj /10. 11. 1943, ko je šla slovenska delegacija na 2. zasedanje AVNOJ v Jajce/, sem razgovarjal z njim in mi je dal ista navodila kakor smo jih naknadno prejeli od Vas o postopanju z narodnimi izdajalci. Na podlagi njegovih direktiv smo takoj aretirali Klemenc Pavla, Klemenc Dušana, Plut Janeza in Salmič Ivana.« Nato je Božič navedel za vsakega obremenilne podatke in dodal: »Salmič Ivan je bil justificiran 11. XI. 1943, Klemenc Pavel, Klemenc Dušan in Plut Janez pa 14. XI. 1943.« Pri vseh štirih so zaplenili 17.350 lir in jih poslali centralni komisiji Vosa. Poleg umorov tudi ropanje.

14. novembra 1943 so partizani umorili predvojnega župana Črnomlja Pavla Klemenca (r. 1891) in njegovega sina Dušana (r. 1922). Umorili so ju v gozdu pri Tribučah skupaj z 20 drugimi ljudmi iz Črnomlja in okolice. Formalno so na smrt »obsodili« sedem ljudi. Poleg županovega sina iz Črnomlja še Pepco Brulc, drugi so bili doma iz okolice. Župana so ustrelili »tajno«, brez »sojenja«. Znan je bil kot priljubljena osebnost.

Kidričeva o bandi

Zgodovinar Tone Ferenc je v knjigi *Dies irae* (2002, str. 627) zapisal: »Na partizanskem svobodnem ozemlju v Beli krajini je bil namreč med najmanj 30 usmrčenimi po kapitulaciji Italije do konca novembra 1943 le en sam človek, ki ga je na smrt obsodilo partizansko področno sodišče. Vse druge je sklenila usmrčiti Varnostnoobveščevalna služba.«

Na poročila OK Vosa za Belo krajino novembra 1943 je čez nekaj dni (14. novembra) odgovorila CK Vosa, ki jo je vodila Kidričeva žena Zdenka Kidrič:

»Če bomo dopustili take stvari, kot so se dogajale v Vašem VOS-u, se bo izrodil v navadno bando plenilcev, roparjev in ubijalcev. Takega VOS-a slovenski narod ne potrebuje in ga bomo tudi likvidirali.«

Toda v istem pismu je CK Vosa zapisala: »Vse, kar zasluži kazen, je treba brez usmiljenja kaznovati.« To nasprotje v navodilih vodilnih komunistov odkrijemo večkrat. Na eni strani so morilsko pošast ustanovili in jo ves čas hujskali, včasih pa so se je zbal, toda le takrat, ko se je okolje nad umori preveč jasno zgrajalo.

Kritika Vosa

»Inštruktor sodnega oddelka« Boris Kocjančič je po koncu nemške ofenzive na Dolenjskem od 11. do 13. novembra obiskal Belo krajino in o opažanjih 15. decembra 1943 napisal poročilo. V njem je

med drugim omenil tudi to, da je OK Vosa delala zaplembe tudi pri ljudeh, ki niso bili obsojeni. Glede na to, kar je storila OK Vosa v Črnomlju v nemški ofenzivi in po njej, je zapisal: »Isto bi bilo opozoriti tudi na to, da med ljudmi silno neugodno vplivajo likvidacije s strani VOS-a brez preiskave in tej sledečega kazenskega postopanja. Opetovano sem namreč slišal očiitek, da tiste svoje politične nasprotnike, katerim ne moremo ničesar dokazati, 'pospravimo' kar lepo na tihem brez preiskave in s pavšalno obdolžitvijo, da so bili veleizdajalci.«

Nemški bombnik je spustil nekaj bomb, toda posledice so bile hude, tudi dvanajst mrtvih domačinov.

Umorili še tretjega Ovna

16. novembra so ubili Ivana Kobetiča (1921) iz Drežnika. Ubili so ga na predlog rajonskega odbor OF Vinica in po nasvetu Toneta Dvojmoča. Novembra 1943 so partizani nekega večera na domu v Talčjem Vrhu (SZ od Črnomlja) ugrabili 19-letno Jožefo Brula. Odgnali so jo v svoj tabor v Mavrlenu. Tam so jo posiljevali, strahotno mučili in umorili. Zakopali naj bi jo pod sv. Križem na Mavrlenu (*Odprti grobovi*, 2. knjiga, str. 90).

Jeseni 1943 so partizani umorili še tretjega člana družine Oven iz Stranske vasi pri Semiču, Alojza Ovna, brata prof. Antona Ovna in Franceta Ovna. Malo pred kapitulacijo Italije je prišel domov na krutek dopust. Mobilizirali so ga, najprej so ga imeli v delavski četi, nato pa v zaporu v Gradcu in Črnomlju, dokler ga niso »premestili v 13. brigado«, to je umorili. ■

Nadaljevanje prihodnjič